

Утверждено на заседании республиканской
предметно-методической комиссии
12 января 2022 г. протокол № 2

Методические материалы
для организации работы по подготовке участников
республиканской олимпиады школьников по калмыцкой литературе
в 2023 году

Элиста, 2023 г.

1. Настоящие методические рекомендации для организации работы по подготовке участников республиканской олимпиады школьников по калмыцкой литературе в 2023 году составлены на основе:

– Порядка проведения республиканской олимпиады школьников, утвержденного приказом Министерства образования и науки Республики Калмыкия (далее - Порядок) от 26 декабря 2022 г. № 2010 «Об утверждении Порядка проведения республиканской олимпиады школьников»;

– Требований к проведению республиканской олимпиады школьников по калмыцкой литературе, утвержденных республиканской предметно-методической комиссией (Протокол № 1 от 29 декабря 2022 года).

2. Работа секций «Калмыцкая литература» в 5 – 8 классах проходит в форме конкурса на знание устного народного творчества калмыцкого народа и произведений калмыцкой литературы.

3. В соответствии с п. 5.7.1. Требований к проведению республиканской олимпиады школьников по калмыцкой литературе КИМ в секциях «Калмыцкая литература» в 5 – 8 классах содержат следующие задания:

Блок 1. Тест по проверке знаний устного народного творчества калмыцкого народа.

Блок 2. Задание по проверке навыков выразительного чтения художественного текста на калмыцком языке.

Блок 3. Задание по проверке навыков декламации художественного произведения калмыцких поэтов на калмыцком языке.

Время работы секций «Калмыцкая литература» в 5 – 8 классах не менее 50 минут: выполнение заданий Блок 1 – 50 минут, далее устные ответы участников. Максимальный балл – 50 баллов.

4. Перечень произведений устного народного творчества, по которым будут представлены тестовые задания (Блок 1), един для всех этапов олимпиады и представлен в приложении № 1 к настоящим методическим рекомендациям.

5. Работа секции «Калмыцкая литература» в 9 – 11 классах проходит в форме конкурса «Дискуссия».

6. В соответствии с п. 5.8. Требованиями к проведению республиканской олимпиады школьников по калмыцкой литературе работа секции «Калмыцкая литература» в 9 – 11 классах проходит в форме конкурса «Дискуссия». Время работы секции – не менее 50 минут. Максимальный балл – 50 баллов.

7. Критерии оценивания выступлений участников дискуссии:

– Знание содержания текста - 0-10 баллов;

– Самостоятельность суждений - 0-10 баллов;

– Грамотность, образность высказываний - 0-10 баллов;

– Литературоведческая компетенция - 0-10 баллов;

– Использование в речи идиом - 0-10 баллов.

8. Темы дискуссий представлены в приложении № 2 к настоящим методическим рекомендациям.

9. Работа секции «Знатоки эпоса «Джангар» проходит в форме конкурса на выполнение тестов по проверке знаний текста эпического произведения «Калмыцкий героический эпос «Джангар», навыков выразительного чтения и навыков декламации.

10. В соответствии с п. 5.9.1. Требований к проведению республиканской олимпиады школьников по калмыцкой литературе КИМ в секциях «Знатоки эпоса «Джангар» в 5 – 11 классах содержат следующие задания:

Блок 1. Тест по проверке знаний текста из эпического произведения.

Блок 2. Задание по проверке навыков выразительного чтения текста эпического произведения.

Блок 3. Задание по проверке навыков декламации текста из эпического произведения.

11. Перечень возможных вопросов тестового задания (Блок 1) представлен в приложении № 3 к настоящим методическим рекомендациям.

Перечень произведений устного народного творчества,
рекомендованных к изучению при подготовке к участию
в республиканской олимпиаде школьников по калмыцкой литературе

Секция «Калмыцкая литература» – 5 класс

I. Үлгүрмүд – Пословицы

Цель: выучить пословицы и знать их значение.

1. Авдрин хазн чилдг,
Альхна хазн чилдго.
2. Барсин сүүлэс бичэ бэр,
Бэрсн хөөн бичэ тэв.
3. Чонас ээсн күн мал өскдг уга.
4. Алтыг һазрас авдг,
Медрлиг дегтрэс авдг.
5. Бий бөк болхла – негиг диилдг,
Сурһуль бээхлә – олыг диилдг.
6. Нур дунд нуһсн сээхн,
Нутг дунд номтань сээхн.
7. Алтн шорад даргддго,
Алдр күмнд даргддго.

II. Тээлвртэ туульс – загадки

Цель: выучить загадки.

1. Ааһд алг махн. (Нүдн)
2. Ах-дү арвн гижгнь гилгр. (Һарин хумсд)
3. Ацта моднд
Алтн эмэл тохата (Һарин хурһнд билцг өмсх)

4. Аавин магна миркиж,
Аршан нульмсн асхрж. (Хур орх)
5. Ааһин чингэ зальд
Хамг эмтн көлчөж. (Нарн)
6. Көл уга йовдг
Живр уга нисдг. (Үүлн)
7. Төмрчин көвүн модн көлтө. (Алх)

III. Йөрөлмүд – благопожелания.

Зулын йөрөл

Оржах жил
Өлзэтэ цаһан хаалгта болж,
Олн-эмтн Зулан тосч,
Ур-деежэн өргж,
Арвн цагань делгрж,
Арвн харнь эрлж,
Ки мөрн киисч,
Кишгтэ – буйнта болж,
Зуңква – гегэнэ хээрнд күртж
Бээх болтха!

Цаһан Сарин йөрөл

Идэн-чигэн элвг болж,
Жил болһн Цаһаһан кеж,
Халун хотын ууран
Олн Деедс бурхдтан нерэдж,
Гем-шалтг уга,
Жилэс жилд үвлэс менд нарч,
Амулңг менд йовтн!

Үр Сарин йөрөл

Не, идэн-чигэн элвг-делвг болж,
Эн кевэр Үр Саран тосч,
Өргсн хотын күңшү, ур-дееж

Деедст, Делкэн Цаһан Аавд күрч,
Мадн теднэ хэлэвр-харлһар
Гем-шалтг уга бээж,
Маларн байн,
Элгн-садарн өнр бээх болтха!

IV. Хальмг тууль – калмыцкая сказка

Цель: Знать содержание сказки.

- «Эр така тоһстн хойр» гидг тууль

- «Һурвн шиж -- Һурвльһ хамртан яһад нүкн уга болсмби?» гидг тууль

V. Баатрлыг дуулвр «Жаңһр»

Баатрлыг дуулвр «Жаңһрин» эклц

VI. Хальмг улсин байрин өдрмүд – Праздники калмыцкого народа

Цель: Знать о традиции празднования калмыцких национальных праздников.

– Зул – нас авдг өдр.

– Цаһан сар.

– Үр Сар

Перечень произведений устного народного творчества,
рекомендованных к изучению при подготовке к участию
в республиканской олимпиаде школьников по калмыцкой литературе

Секция «Калмыцкая литература» – 6 класс

I. Үлгүрмүд – Пословицы

Цель: выучить пословицы и знать их значение.

1. Хөрн күн ни уга болхла – шавр шивэ,
Хойр күн ниитэ болхла – төмр шивэ.
2. Заң сээнд эмтн хурдг,
Замг сээнд заһсн хурдг.
3. Күн һазран хээдг,
Күлг ижлэн хээдг.
4. Күн – ахта, девл – захта.
5. Буульмж уга – баатр уга,
Селвг уга – цецн уга.
6. Келхлә – үг һардг,
Зорхла – зорһсн һардг.
7. Заагар салькн ордг,
Зааврар ухан ордг.

II. Тээлвртэ туульс – загадки

Цель: выучить загадки.

1. Һал шил нүдтэ һанцарн йовдг баатр. (Чон)
2. Бавһр өвгн шовһр жидтэ. (Зара)
3. Шарлжн дотр шар алтн. (Арат)
4. Һазрт һасн шаавр. (Зурмн)
5. Иргд ивр-шивр. (Хулһн)

6. Сэрсн тавгта, саг ишкдлтэ (Мис)
7. Сүкин кирэн көвүн сүртэ дута (Эр така)

Ш. Йөрэлмүд – благопожелания.

Хаалһин йөрэл.

Ут хаалһд йовжах күн
Ут наста болж,
Сансн санаһан күцәһэд,
Сәксн үүлән бүтәһэд
Мел оньдин
Мөңгн хаалһар йовж,
Алтн жола эргүлж,
Амр тавта,
Маңна тиньгр,
Мөрнәннь чикнд нар урһаж,
Менд амулң иртхә!

Шин бүүрин йөрэл.

Нүүхд тоосн бургж,
Буухд утан һарч,
Шин бүүрин буйн-кишг
Шиңгрэд эздүдтән хальдж,
хулха-худл уга,
хов-шив уга,
Күүнд келүлл уга,
Әәх юмн уга,
Әмтн цугтан мөңкинд
Оньдин дөрвн цагт
Оларн амулң бәәтхә!

Хаврин йөрэл.

Цасн шулуһар хәәлж,
цандг-усн гүүж,
нарна герл дуларч,
ноһан, өвсн урһж,
Шовуд нисч,
Шуугад үүрән ясч,
Өрчлңгиг сергәж,
олн дууһан дуулж,
хамг эргнткиг ниргәтхә,
хавр ирсиг медүлтхә»

IV. Хальмг тууль – калмыцкая сказка

Цель: Знать содержание сказки.

- «Цецн күүкн» гидг тууль

- «Бор богшурһа» гидг Сэн - Белгин Хасрин бичсн тууль

V. Баатрлыг дуулвр «Жаңһр»

«Алтн Чееж Жаңһр хойрин бээр бэрлдсн бөлг»

Цель: знать содержание песни

VI. Хальмг улсин байрин өдрмүд – Праздники калмыцкого народа

Цель: Знать о традиции празднования калмыцких национальных праздников.

– Зул – нас авдг өдр.

– Цаһан сар.

– Үр Сар.

Перечень произведений устного народного творчества,
рекомендованных к изучению при подготовке к участию
в республиканской олимпиаде школьников по калмыцкой литературе

Секция «Калмыцкая литература» – 7 класс

I. Үлгүрмүд – Пословицы

Цель: выучить пословицы и знать их значение.

1. Асхрв – ааһ цусн,
Әгрв – нәәмн чимгн
2. Арһтань – ар уулын белд,
Арһ угань – арнзлын һанзһд.
3. Баатр нег үктл,
Әәмтхә миңһ үкдг.
4. Залу күн – заңһсн талан,
Зандн модн –нәәхлсн талан.
5. Күн болх – баһасн,
Күлг болх – унһнасн.
6. Күн бийән зархла,
Ноха – сүүлән зардг.
7. Хоома күн – хойр йовдлта.

II. Тәәлвртә туульс – загадки

Цель: выучить загадки.

1. Аавин девлиг алхж эс болж,
Ээжин девлиг эвкж эс болж. (Теңгр һазр хойр)
2. Көөхнь, көөхнь күцгдхш. (Жирлһн)
3. Көл уга – йовна,
Живр уга – ниснә. (Үүлн)

4. Ахнь дүүһэн эс күцж. (Тергнэ ардж төгэ)
5. Өрк деер – өдмгин өрэл. (Сар)
6. Буур темэн һазр эргж. (Үүлн)
7. Йовб-йовб – мөр уга,
Хатхв-хатхв – цусн уга. (Усар йовх өңц)

III. Йөрэлмүд – благопожелания.

- Өмскүлин йөрэл;
- Эв-амулңгин туск йөрэл.

IV. Хальмг тууль – калмыцкая сказка

Цель: Знать содержание сказки.

- «Шаазһа сән нээжтэ эмгн өвгн хойр» гидг тууль.
- «Харада күүнлэ яһад ээльтав?» гидг тууль.

V. Баатрлыг дуулвр «Жаңһр»

«Арслңгин Арг Улан Хоңгр Арг Манзин буурлта Ээх догшн Маңна хаанла бээр бээрлдсн бөлг»

Цель: знать содержание песни

VI. Хальмг улсин байрин өдрмүд – Праздники калмыцкого народа

Цель: Знать о традиции празднования калмыцких национальных праздников.

- Зул – нас авдг өдр.
- Цаһан сар.
- Үр Сар

Перечень произведений устного народного творчества,
рекомендованных к изучению при подготовке к участию
в республиканской олимпиаде школьников по калмыцкой литературе

Секция «Калмыцкая литература» – 8 класс

I. Үлгүрмүд – Пословицы

Цель: выучить пословицы и знать их значение.

1. Һурвн кү диилхд хату,
Гүрсн деес таслхд хату.
2. Шовун – далвагар,
Күн – дөңгәр.
3. Унсн һазрин усн – аршан,
Урһсн һазрин шора – алтн.
4. Үүлн хурхла – -хур,
Әмтн хурхла – күчн.
5. Ахиг алд күндлдг,
Дүүг делми күндлдг.
6. Усна экн – булг,
Күүнә экн – һаһцнр.
7. Садта күн – салата модн.

II. Цецн үгмүд

Цель: выучить и знать их значение.

1. Кеер хонад, кец дерләд.
2. Шорһлжһнас олн, шораһас нигт.
3. Махлата мал.
4. Ноха сүүлән зардг.

5. Күүнэ һарар моһа бэрх.
6. Һаринь һанзһд күргэд,
Көлинь дөрэд күргэд.
7. Өндгнэ уург мет,
Өөкн дотр бээх бөөр мет.

III. Тээлвртэ туульс – загадки

Цель: выучить загадки.

1. Аавин девлиг алхж эс болж,
Ээжин девлиг эвкж эс болж. (Тенгр һазр хойр)
2. Дарцг цаган бүшмүд
Далн миңһн товчта. (Одд)
3. Буур бум һазр эргж. (Үүлн)
4. Ааһин чингэ зальд,
Хамг эмтн көлчөж. (Нарн)
5. Һалд шатдго, уснд чивдго. (Мөсн)
6. Деевр ишкэ делкэ бүркж. (Цасн)
7. Бийим бичэ көндө,
Билцрн гиж бээнэв. (Чиг)

IV. Йөрэлмүд – благопожелания.

Цель: выучить благопожелания.

- Төрсн үрнд нер өглһнэ йөрэл;
- Цергт морджах көвүд йөрөлһн;
- Көвүн гер авхла йөрөлһн.

V. Хальмг тууль – калмыцкая сказка

Цель: знать содержание сказок.

– «Йовһн Мергн баатр»;

– «Шарада баатр».

VI. Баатрлыг дуулвр «Жаңһр»

«Хошун Улан, Хар Жилһн, Аля Шоңхр һурвна бөлг»

Цель: знать содержание песни

VII. Олна дуд – народные песни

Туужин дуд – исторические песни

Цель: выучить песни

– «Увш хан»;

– «Сом хамрта парнцс»;

– «Һалдман туск дун».

VIII. «Далн хойр худл» – «72 небылицы»

Цель: знать содержание произведения.

Секция «Калмыцкая литература» (9 класс)

Рекомендуемые темы для обсуждения:

Амр-Санана Антона үүдэлтин хаалһнь.
(«Арнзл» гидг түүкин тасрха шалһлһн).

1. Амр-Санана Антон - бичэч, публицист болн олна үүлдэч, тэвцинь темдглх.
2. Түүкин учр-утхинь, төрмүдинь шалһлһн (үлгүрмүдэр батлх).
3. «Кесн гем эзэн темцдг» гидг үлгүрин учр-утх түүкин һол уханла ирлцлһн.

Даван Һэрэн үүдэлтин хаалһнь.
(«Алтма» гидг поэмин тасрха шалһлһн).

1. Даван Һэрэн - бичэч, орчулач, тэвцинь темдглх.
2. Поэмин учр-утхинь, төрмүдинь шалһлһн (үлгүрмүдэр батлх).
3. «Алтма» гидг поэмин тасрхан өвэрцинь, келинь, сурһмжинь шинжлһн.

Секция «Калмыцкая литература» (10 класс)

Рекомендуемые темы для обсуждения:

Доржин Басңгин үүдэлтин хаалһнь.
(«Теегин цолд» гидг келвр шалһлһн)

1. Доржин Басң - билгтэ түүклэч, шүлгч.
2. Төрскн һазрин төр Доржин Басңгин үүдэврмүдт.
3. Туктн ээмгин тууж юуһарн өвэрц.

Сусен Аксен үүдэлтин хаалһнь.
(«Теегин үрн» гидг поэм шалһлһн)

1. Сусен Аксен - билгтэ шүлгч.
2. Поэмд босхгджах седв-төрмүдинь шалһлһн.
3. О.И. Городовиковин дүр юуһарн өвэрц.

Секция «Калмыцкая литература» (11 класс)

Рекомендуемые темы для обсуждения:

Бадмин Алексейин үүдэлтин хаалһнь.

(«Алтн шорад даргддго» гидг роман шалһлһн)

1. Бадмин Алексей - билгтэ бичэч.
2. «Алтн шорад даргддго» гидг романа седв, аһулһ, дүрмүдин өвэрциг шалһж өглһн.
3. «Алтн шорад даргддго» гидг үлгүрин чинр келж өглһн. Хэрүһэн үлгүрмүдэр батлж чадлһн.

Инжин Лижин үүдэлтин хаалһнь.

(«Харалта өдрмүд» гидг түүкин тасрха шалһлһн)

1. Балакан Алексей - журналист, орчулач, нертэ шүлгч болн түүклэч.
2. «Харалта өдрмүд» түүкин өвэрцинь, хол төринь цээлһлһн.
3. 1943-гч жилин бар сарин йовдлмудыг, тер йовдлмудт орлсн улсин дүрмүдиг Инжин Лиж яһж үзүлнэ?

I. Баатрлыг дуулвр «Жаңһрин» оршлын аһулһар өггдсн сурврмуд

1. Кезэнэ Жаңһрин бөлгүд кен дуулж йовсмн? (Жаңһрчнр).
2. Аһу ик жаңһрчнрин нерд заатн. (Ээлян Овла, Шавалин Дава, Басңга Мукөвүн нань чигн).
3. Ээлэн Овлаһас кен, кезэ арвн бөлг бичж авсмн? (Очра Номт, 1908 ж).
4. 2006 жилин хулһн сарин 9-д Очра Номтын 120 - жилин өөн темдгдсмн. Очра Номтын тускар тадн ю меднэт?
5. Баһ Чонса жаңһрчнрин нерд келтн. (Лижин Канр, Балдра Наснк). Эднэ тускар ахрар келж өгтн.
6. Кедүдгч жилд «Жаңһрин» 500 – жилин өөн темдгдсмн? (1940 ж.).
7. «Жаңһрин» бөлгүд орс келнд кен орчулла? Кен нөкд болсмн? (Семен Липкин, Басңга Баатр).
8. «Жаңһрин» баатрмудын зургудынь кен түрүн болж зурсмн? (В.А. Фаворский).
9. Жаңһрин долан үйнь келж өгтн.
(Тэк Зула хаани үлдл,
Таңсг Бумб хаани үлдл,
Үзң алдр хаани көвүн
Үйин өнчн Жаңһр билә).
10. Жаңһрин хатнь – кемб? (Аһ Шавдл)
11. Жаңһр кедү баатрмуд цуглуулв? (Зурһан миңһн арвн хойр баатрмуд).
12. Жаңһрин тугнь ямаран бээж? (Шар цоохр).
13. Баатрмудын андһар келж өгтн.
(Жил насн хойран
Жидин үзүрт өлгий,
Жилв бах хойран
Һанцхн Жаңһртан өгий.)
14. Зурһан миңһн арвн хойр баатрмуднь цуглрад Жаңһртан ю тосххар шиидв?
(Бээшң)
15. Жаңһрин бээшңг альд тосххар шиидв?
(Бумб дала гидг далан көвэд,
Өл Маңхн Цаһан уулын
Барун өргн дор,

- Талван цаһан ташуд,
Тавн зун һалвр зандн уласна сүүдр
Дахулуй, гиж күүндв.)
16. Ямр өндр эн бээшн? (Оһтрһуһас һуру дутуһар бэрв.)
17. Юуһар Жаңһрин бээшн кеерүлж? (Шурар болн сувсар.)
18. Арзин сүүр болхла Орчлңгин сээхн Миңъян альд сууна? (Эн суухш, юңгад гихлэ - сөңгч.)
19. Кедүтэдэн догшн маңһст нутган дээлүлж? (Хө мөстэдэн)
20. Жаңһрин эркн сэн сөңгчин нер заатн. (Орчлңгин Сээхн Мингиян)
21. Цецн Күңкән Алтн Чеежин селвгэр Жаңһрин бээшн ямаран уулын барун өргн дор бэрсмб? (Өл Маңхн Цаһан уулын барун өргн дор Алтн торлг бээшн бэрсмн.)
22. Цецн селвгчин күлг заатн. (Улман Агсг Улан)
23. Богд Жаңһр кенэ ач бээсмб? (Таңсг Бумб хаани ач)
24. Бумбин орна магтал ямаран үгмүдэс эклнэ? (Күлгүдин хурдн хамгиг цуглуулсн ...)
25. Богд Жаңһр кенэ ач бээсмб? (Таңсг Бумб хаани ач)
26. Аһ Шавдл кенэ күүкмб? (Ном Төгс хаана күүкн)
27. Заани тавг хээсн хар күлгин эзнь кемб? (Гүзэн Гүмб)
28. Жаңһр тавтадан ямаран хааг номдан орулсмб? (Тэкин тавн шулм хааг)
29. Жаңһрин алтн Торлг бээшн бэрхд кедү урч орлцж? (Шарин зурһан миңһн арвн хойр урч)
30. Бумбин орнд ямаран һол үвл зун уга урсхлта бээж? (Киитн хар Домб һол)
31. Жаңһрин алтн Торлг бээшн кедү өңгтэ бээсмб? (Йисн)
32. Эзн богд Жаңһр мандлж суудг,
Дүңгр сээхн ширэ кедү көлтэ бээсмн? (Дөчн дөрвн көлтэ ширэ)
33. Эркн шарин зурһан миңһн арвн хойр баатрмудын зүн ахлачин нер заатн. (Арслңгин Арг Улан Хоңһр.)
34. Эн кен гидг баатрин магтал?
Найн негн алд
Хээв балтнь ээмэснь хөөһдг уга,
Залу ямр чиирг болв гиж
Мөрн деер кү торһдг уга.
(Күнд һарта Саврин магтал).
35. Эзн богд Жаңһрин зер-зев заатн. (Алтн бээрин шар цоохр арм.)
36. Орчлңгин Сээхн Миңъяна күлгин нер заатн. (Алтн Шарһ)

37. Байн Күңкэн Алтн Чеежин дару суудг баатрин нер заатн. (Күнд Нарта Савр)

38. Эзн богд Жаңһрин бээшнгиг онтрһуһас кедү дутуһар бэрсмн? Юн учрар? (Һуру дутуһар. Онтрһуд күргэд бэрхлә, Эзн богд Жаңһрт сэн болх уга.)

39. «Эзн богд Жаңһр эврэ бийнь уудг,

Үвл зун уга урсхулта, үрглж һадр эргэн балвлн

Бульглсн бээдг киитн хар һолын нер заатн. (Домб һол.)

40. Кенэ тускар энд келгднэ?

Хоңһрин дару суудгнь-

Тавлад суухларн,

Тэвн хойр күүнэ зээд суудг,

Тэкиһэд суухларн,

Хөрн тавн күүнэ зээд суудг...» (Гүзэн Гүмбин тускар келгднэ)

41. Өрүн һарх нарни көл дор маңһаһад бээдг, Бумбин Орна уул ямаран нертэ бээсмн? (Өл Маңхн Цаһан уул)

II. Баатрлыг дуулвр «Жаңһрин» Алтн Чееж Жаңһр хойрин бээр бэрлдсн бөлгин аһуһар өггдх сурврмуд

42. Жаңһриг кедүтэднь Бөк Мөңгн Шигшрһ олзд авсмб? (Эркн тавн наһаднь)

43. Алтн Чееж Жаңһриг юуһар болн яһж шавтаж? (Үүлн өңгтэ көк кивр саадгин сумар Жаңһриг шавтаж. Саадгин сумн даларнь орад, һолынь кирвэд һарч.)

44. Бөк Мөңгн Шигшрһ Шилтэ Зандн Герл хатндан ямаран даалһвр өгч? Шавта Жаңһриг күлгнь альдаран авч ирнэ? (Үүлн өңгтэ көк кивр саадгин сумар Жаңһриг шавтаж. Саадгин сумн даларнь орад, һолынь кирвэд һарч.)

45. Жаңһр һурвн сара һазрт гүүлгсн цагт ямаран уулын ора харһсмб? (Өл Маңхн Цаһан уулын ора харһсмн.)

46. Кенэ нилчэр Жаңһр әмд үлдсмб? (Хоңһрин нилчэр Жаңһр әмд үлдсмн.)

47. Жаңһр һурвн сара һазрт гүүлгсн цагт ямаран уулын ора харһсмб? (Өл Маңхн Цаһан уулын ора харһсмн.) Мөңгн цаһан уул

48. Кенэ нилчэр Жаңһр әмд үлдсмб? (Хоңһрин нилчэр Жаңһр әмд үлдсмн.)

49. Жаңһр кенэ болн ямаран аду көөсмб? (Алтн Чеежин нээмн түмн маңхн көк һалзн адун)

50. Бөк Мөңгн Шигшрһин көлгинь заатн. (Хар мөрн)

51. Кен Жаңһриг нэрэр шинжлсмб? (Бөк Мөңгн Шигшрһ)

52. Байн Күңкэн Алтн Чееж ямаран бээшңтэ бээсмб? (Барвад алтн бээшң)

53. Эн бөлгт ямаран баатр хурдн хар күлгтэв? (Бөк Мөңгн Шигшрh)
54. Бөк Мөңгн Шигшрh юуңгад Жаңһриг эркн тавн настань хораж дархар бээсмб? (Жаңһр нарн дорк эмтиг эзлх алдр заята күн гиһэд, эртэснь хорахар седв.)
55. Эзн Богд Жаңһр кедү настадан Күңкән Алтн Чеежин аду көөһэд шавтгдна? (Зурһа оргч насндан.)
56. Ямаран баатр тиигж келнэ?
«...Долатадан намаг дорацулж,
Орулж авх бийнь,
Ода, зурһатадан, ирж хальдхларн,
Мини болх билтэл...» (Байн Күңкән Алтн Чееж)
57. Байн Күңкән Алтн Чеежин зер-зев заатн. (Көк кивр саадг)
58. Эн Алдр Жаңһр Арг Улан Хоңһр хойр негдсн цагт орж өгх юмн...” . Кен тиигж келв? (Байн Күңкән Алтн Чееж)
59. “Арслнгин Арг Улан Хоңһрин эк-эцкин нер заатн. (Бөк Мөңгн Шигшрh болн Шилтэ Зандн Герл)

III. Баатрлыг дуулвр «Жаңһрин» Арслнгин Арг Улан Хоңһр Арг Манзин Буурлта Ээх Догшн Маңна хаанла бээр бэрлдсн бөлгин аһулһар өггдсн сурврумудт хэрү өгтн.

60. Жаңһрин эцк кедүтэдэн Ээх Догшн Маңна хаанла дээлдсн? (Хөртэдэн)
61. Жаңһрин баатрмуд Ээх Догшн Маңна хаана кедү баатриг күлж? (Дөчн хойр)
62. Ээх Догшн Маңна хаанла бээр бэрлдсн цагт Жаңһрин эцк кедү шавта һарсмб? (Һурвн зун шавта һарсмн)
63. Бээр бэрлджэх Хоңһр Жаңһрт Миңгъянар ямаран белг йовулна? (Оһтр улан тут)
64. Ямаран үзгэс Нэрхн зеерд мөртэ Нэрн Улан гидг баатр ирв? . (Нарн үдин ар бийэс)
65. Ээх Догшн Маңна хаана зэрлг соңсад, Арслнгин Арг Улан Хоңһр ямаран үг келв? (Сурулсинь өгий гисн үг билтэл? Хэр һазрт оч, арһсн, түлэнэ күн болж заргдхин орнд Эгр Хар булгин көвэд ааһ цусан асхлцнав.)
66. Нэрн Улан баатр альдас, ямаран даалһварар ирж? (Ээх Догшн Маңна хаана нутгас, хаана сурулсн тавн юм авхар ирсмн.)
67. Алдр нойн Жаңһр Арслнгин Арг Улан Хоңһрт уурлад, арвн хойр боднудтан Хоңһриг күлтн гисн цагла, нег баатр босад: “Би күллцхшв. Шавин амар кедгсн шалдг арвн хойр бидн эм негдж, андаһаран авлцлавидн. Үнэн дарж чадшгов”. Тиигж келсн баатрин нер заатн. (Догшн Хар Санл)
68. Күнд Һарта Саврин зер-зев заатн. (Найн негн алд хээв балт)

69. Арслнгин Арг Улан Хоңһрин күлгин нер заатн? (Оцл Көк Һалзн)
70. Кедү жилд Ээх Догшн Маңна хана нутг Жаңһрин оруд нутг болх? (Миңһн нег жилд Ээх Догшн Маңна хаана нутг Жаңһрин оруд нутг болх.)
71. «Шулун орһдулд һар!», Арслнгин Арг Улан Хоңһрт тиигж келсн баатрин нер заатн. (Догшн Хар Санл)
72. «Арнзл Зеердән нанд өгич,
Ээх Догшн Маңна хаанла
Эрклүһин Мөңгн Цаһан уулын белд
Би һанцар медлцсүв..."
73. Арслнгин Арг Улан Хоңһр кенәс тиигж сурв? (Орчлнгин Сээхн Миңъянас.)
74. Зааһин ик дууһар
Замб көдлтл хээкрэд,
Көдэд кевтсн көгшн барсин цөсн билцртл хээкрэд,
Уулын ораһас шүүрэд бэрлдв..."
75. Кен гидг баатрин тускар эн тасрхад келгднә? (Арслнгин Арг Улан Хоңһрин тускар келгднә)

IV. Баатрлыг дуулвр «Жаңһрин» Хошун Улан, Хар Жилһн, Аля Шоңхр һурвна бөлгин аһулһар өггдсн сурврмудт хэрү өгтн:

76. Ямаран күлгәр Күүкн Цаһан нойиг Жаңһр йовулхар зарлв?
77. Алтн Шарһин сээр хармдг болув чигн, Алдр нойн Жаңһрин хашр мөңгн үүднд нанла харһч!”, - гиж кен келсмб?
78. Ямаран шовун һурвн бичкн баатрмудт Өл Маңхн уулын ора деер харһв? (Шоңхр)
79. Тавн зун берэд күүкд харһхла ямаран күлгиг түрүләд һурвн бичкн баатрмуд тэвнә? (Арнзл Зеерд)
80. Баатр Бадмин Улан альд орж суув? (Барун тал эрүн мөңгн ширә деер.)
81. Һурвн бичкн баатрмудын хаалһд ямаран һурвн дээсн харһна?
(Хаалһд һурвн дээсн харһв: 1. балр хар шавр; 2. тавн зун берэд күүкд хойр; 3. арагнь сээхн күүкн.)
82. Һурвн бичкн баатрмудас кень Бадмин Уланд сөң күргв? (Хошун Улан баатр.)
83. Хошун Улан гидг баатр кенә көвүмб? (Арслнгин Арг Улан Хоңһрин көвүн)

84. Нурвн бичкн баатрмуд Эзн богдын даалһвр күцэхэр йовсн цагла кедү наста бээсмн? (Нурвн наста бээсмн)

85. Нурвн бичкн баатрмудын хаалһд кен харһна?

Йирн йисн күчн тогтсн

Идэн-ундан авад,

Мана бичкн дүүнр ундасж йовх гихэд

Дуудн һарад ирв...”

(Тавн зун берэдин болн күүкдин дүрстэ шулмс харһна.)

V. Баатрлыг дуулвр «Жаңһрин» Буурл һалзн мөртэ Бульһрин көвүн Догшн Хар Санлын бөлгин аһулһар өггдсн сурврмудт хэрү өгтн:

86. Күдр Заарин Зан Тээж хаана туг ямаран өңгтэ? (Хар-цоохр туг)

87. Догшн Хар Санл Күнд һарта Савриг ямаран темдгэр хол һазрас танһна? (Күрңгин тоосар)

88. Эзн нойн Жаңһрин төр шажн хойрнь һар деерэснь бун гиж бээнэ,

Эн Бумбин орнд арһта көвүн һарсн болхла,

Нег темдгэн өгтн!- гиж зарлв.

Тиигж зарлсн баатрин нер бичтн. (Күүкн Цаһан нойн баатр.)

89. Хар Жилһн гидг баатр кенэ көвүмб? (Жаңһрин көвүн.)

90. Чамаһан һанц билэ гиж дандулх минь уга,

Олн өнр гиж бичэ эһич,

Мини кел гисн үгиг келэд ирич, -гив”

Кенд Жаңһр тиим үг келв? (Догшн Хар Санлд)

91. Күдр Заарин Зан Тээж хаана нутг альд бээнэ? (Нарн суухин зүн өмн өнцг дор бээнэ)

92. -Гүзэн Гүмб Догшн Хар Санлд ямаран зер-зев өгв? (Хар болд ханжалан өгв.)

93. -Эзн богд Жаңһр Догшн Хар Санлд ямаран даалһвр өгсмн?

Эл болад бээхлэ, тэвн жилэ татлһ,

Миңһн нег жилэ алв өгч,

Оруд нутг болх аминь авч ирич”- гив.

94. Кедү боднғуд Зан Тээжин цергт цергһнэ? (Сай)

95. Ямаран зер-зев Арслнгин Арг Улан Хоңһр Санлд өгнэ? (Далн негн алд билгин шар болд үлд)

96. Догшн Хар Санл күлгтэн яһж нөкд болна? (Күлгиг теврэд, уул деер һарад, уулын хавчгт хортнас бултулв).

97. Ямаран зер-зев Күнд һарта Савр Санлд өгнэ? (Найн нег алд ээв балт)

98. Кен баатрмудас Күнд Һарта Саврла бийэн дүңцүлнә?

«... Жаңһрин нутгт Күнд Һарта Савр гидг

Баатр бәәнә гидг,

Нанд орхнь ямаран тер?-гив». (Күчтә һунн Хар бодң)

99. Санлд нөкд болхар адһж йовх Жаңһрин баатрмуд урлда кенә. Кен гидг баатр цуг наадкаснь тавн берә һазрт өмн һарад, түрүлж Санлдан күрв? (Күнд һарта Савр)

100. Жаңһрин цергин өмн кен гидг баатр тугинь бәрж йовна? (Бор Маңна).